

УДК 35.073.51

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2019.4.40>

Е. В. Волотко

заступник директора з соціально-виховної та профорієнтаційної роботи
Інституту економіки
Класичного приватного університету

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ Й БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

У статті досліджено поняття й основні напрями інформаційної політики. Визначено загальну структуру державної системи забезпечення інформаційної політики та безпеки, яка включає чотири основні владні підсистеми, що утворюють гілки влади й різняться функціями у сфері забезпечення інформаційної безпеки: голову держави, законодавчу владу, виконавчу владу, судову владу.

Визначено основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні: пріоритетність науково-технічного й інноваційного розвитку держави; формування необхідних сприятливих економічних умов; посилення мотивації у використанні інформаційно-комунікаційних технологій. Пріоритетними заходами щодо реалізації державної політики забезпечення інформаційної безпеки України на сучасному етапі визнано розроблення й упровадження дієвих організаційно-правових механізмів, що регулюють відносини в інформаційній сфері, а також підготовку концепції публічно-приватного забезпечення інфобезпеки України; розвиток системи підготовки кадрів, які використовуються в галузі забезпечення інформаційної безпеки держави й інформаційної інфраструктури; створення системи культурно-освітнього забезпечення безпеки інформаційної сфери тощо.

Досліджено завдання й інструменти впливу Міністерства інформаційної політики, що є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади у сфері забезпечення інформаційного суверенітету України.

Оцінюючи результати перспектив забезпечення інформаційної безпеки України в умовах глобалізації, зроблено висновок, що вона та розвиток її інформаційного суспільства відбуваються в межах формування публічної системи інформаційної безпеки. Для поступового переходу України на новий етап розвитку необхідно забезпечити умову, за якої її загальнодержавні інтереси будуть невід'ємним складником інтересів регіонального інформаційного співтовариства.

Запропоновано здійснити такі напрями: місцеві державні адміністрації як органи виконавчої влади загальної компетенції повинні бути відсторонені від виконання невластивих їм функцій, що дасть змогу комплексно й ефективно підійти до їх реалізації, уникнути розпорошеності, неперсоніфікованості відповідальності тощо.

Ключові слова: інформація, державна політика, інформаційна політика, інформаційне суспільство, безпека інформаційної політики.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку суспільства характеризується роллю, що зростає, інформаційної сфери, яке багато в чому визначає перспективи успішного здійснення соціально-політичних та державно-управлінських перетворень українського суспільства. Це зумовлено такими основними обставинами, як інтенсивний розвиток інформаційної інфраструктури й насамперед інформаційно-телекомунікаційних систем,

засобів і систем зв'язку, інтеграція у світовий інформаційний простір, а також інформатизація практично всіх сторін суспільного життя, діяльності органів державної влади й управління, які істотно посилили залежність ефективного функціонування суспільства та держави від стану інформаційної сфери; індустрія інформатизації, телекомунікації та зв'язку, демократизація тощо.

Цінність інформації може бути позитивною або негативною, що пояснюється таким: інформація – універсальний

інструмент прогресу людства, глобальний і найбільш актуальний ресурс розвитку сучасного суспільства, одна з основних загальнолюдських і національно-державних цінностей. Саме інформаційні ресурси та процеси є першопричиною багатьох конфліктів, соціального напруження і кризи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аспекти інформаційної політики розглянуті в сучасних вітчизняних дослідженнях В. Брижко, Ю. Іванченко, Є. Калашнюк, Ю. Лунь, А. Крап, М. Овсюк, А. Савич, О. Твердохліб та ін. Проте основні завдання державної інформаційної політики в Україні потребують подальшого дослідження.

Метою статті є оцінювання сутності й головних напрямів розвитку державної інформаційної політики України її ефективності та безпеки.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах інформація являє собою один із вирішальних ресурсів розвитку цивілізації, оскільки активно впливає на всі сфери життя через розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ). Надзвичайну значимість у зв'язку з цим набувають питання визначення дихотомічності й забезпечення інформаційної безпеки, тому що вона в сучасному постіндустріальному світі, впливає на прийняття державою тактичних і стратегічних рішень.

Органи державної влади, у компетенцію яких входить регулювання соціально-політичних відносин в інформаційній сфері, а також недержавні суб'єкти цієї діяльності, які залучаються для вирішення завдань державного управління, виступають як суб'єкти державної інформаційної політики та забезпечують рух її правового й організаційного механізмів [12].

У системі суб'єктів державної інформаційної політики державні інституції поділяються на групи залежно від рівня влади й управління (центральний, регіональний, місцевий); гілки державної влади (законодавча, виконавча, судова); спрямування діяльності органів державної влади (органи цивільного, економічного управління, «силовий блок», зовнішньополітичні відомства тощо).

Держава посідає особливе місце як серед суб'єктів державної інформаційної політики, так і серед суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки, оскільки вона володіє унікальними засобами й силами протидії загрозам у цій сфері [7].

Так, у системі державної інформаційної політики суб'єкти масового інформування та комунікації поділяються на групи за такими категоріями: за видом власності (державні ЗМІ і МК; недержавні ЗМІ та МК, у т. ч. ті, що контролюються іноземними фізичними та юридичними особами); за способом поширення інформації (електронні ЗМІ та МК, друковані ЗМІ та МК, Internet-ЗМІ) [5].

Загальна структура державної системи забезпечення інформаційної політики та безпеки включає чотири основні владні підсистеми, що утворюють гілки влади, які різняться функціями у сфері забезпечення інформаційної безпеки відповідно до компетенції: голову державу, законодавчу владу, виконавчу владу, судову владу.

Реалізацію державної політики в означеній сфері покладено на центральний орган виконавчої влади (далі – ЦОВВ) – Міністерство інформаційної політики України, який із 2015 року є основним у забезпеченні інформаційної безпеки держави [11]. Особливість реалізації цієї функції цим ЦОВВ полягає в тому, що він повинен здійснювати свою діяльність на базі використання інформаційної інфраструктури, виробляти і споживати інформаційні ресурси, як представник власника державних інформаційних ресурсів учиняти певні дії із забезпечення збереження цих ресурсів і безпеки функціонування інформаційних і телекомунікаційних систем, мереж зв'язку, систем автоматизації управління.

Згідно з Положенням про Міністерство інформаційної політики, його завданнями є (у систематизованому вигляді):

- реалізація конституційних прав і свобод громадян української державної сфери інформаційної діяльності;
- удосконалення й захист вітчизняної інформаційного простору, інтеграція України у світовий інформаційний простір;
- протидія загрозі розв'язування протистояння в інфосфері тощо.

Пріоритетними заходами щодо реалізації державної політики забезпечення інформаційної безпеки України на сучасному етапі повинні бути:

1) розроблення й упровадження дієвих організаційно-правових механізмів, що регулюють відносини в інформаційній сфері, а також підготовка концепції публічно-приватного забезпечення інфобезпеки України;

2) розвиток системи підготовки кадрів, які використовуються в галузі забезпечення інформаційної безпеки держави й інформаційної інфраструктури;

3) створення системи культурно-освітнього забезпечення безпеки інформаційної сфери тощо.

Потребують удосконалення організаційно-правові механізми державного впливу в цій сфері з метою соціально-економічного розвитку та забезпечення інформаційної безпеки.

Отже, для України сьогодні ще є актуальними завдання з розвитку інформаційного суспільства, аналіз загроз в інформаційній сфері та забезпечення інформаційної безпеки української держави як частини глобального інформаційного співтовариства.

Вирішальним фактором у державному регулюванні процесі в інформаційній взаємодії залишається згода, консенсус міжнародних компетентних органів, учених, діячів політики, культури та бізнесу. При цьому їхнє головне завдання сьогодні полягає в тому, щоб зробити інформацію, канали її поширення більш надійними, засоби отримання більш доступними, форми подачі інформації культурно прийнятними, знання та цінності, які в ній містяться, більш ефективними, корисними для держави, людини й суспільства.

Найсприятливішими досягненнями державної політики стали такі:

– унаслідок низки державних рішень обмежувального характеру громадяни стали менше споживати російський пропагандистський інформаційний продукт;

– з'явилася тенденція формування сталих механізмів, які б сприяли виробництву більших обсягів вітчизняного кінопродукту;

– є певні досягнення в забезпеченні покриття українським телевізійним сигналам

прифронтових, окупованих і прикордонних територій;

– зроблено перші кроки для забезпечення прозорості медіавласності в Україні.

Дії держави, ефективність яких ми не можемо оцінити: упровадження урядом інформаційних кампаній, спрямованих на культивування патріотизму та протидію російській пропаганді.

Нині немає даних, які б свідчили про вплив інформаційних кампаній уряду на реальні соціально-психологічні процеси. Результатом цих дій мало б стати зниження рівня поширення міфів і стереотипів, породжених антиукраїнською пропагандою, зниження рівня конфліктності в суспільстві та інших негативних соціально-психологічних наслідків російської пропаганди. Очевидно, що протидія їм є потрібною, але вона може бути ефективною тільки за умов мінімізації чинників, які їх зумовили. Крім того, щоб бути ефективним, цей вплив має відповідати низці вимог (чіткість цілей і завдань, систематичність, використання всіх можливих каналів впливу, різні стратегії впливу на різні аудиторії тощо), чого нині немає.

Проблеми, яких держава не змогла вирішити:

– відсутність послідовної державної політики і стратегічного підходу до інформаційної безпеки;

– відсутність дієвої системи реагування на інформаційно-психологічні загрози й належного державного менеджменту в цій сфері.

У державі не з'явилося ефективних державних механізмів моніторингу загроз, вироблення та імплементації рішень у сфері інформаційної безпеки, координації дій різних структур в цьому процесі. Міністерство інформаційної політики стало додатковим елементом неузгодженої системи функцій і повноважень. Отже, покращення спроможності держави адекватно реагувати на виклики національній безпеці в інформаційній площині за 2014–2019 роки не відбулося.

Проблеми, які залишилися поза увагою держави:

– олігархізоване медійне середовище в Україні;

– низький рівень медіаграмотності громадян.

На жаль, у напрямі вирішення цих проблем не зроблено жодних кроків.

Так само немає прогресу у вирішенні проблем, пов'язаних з інформаційним простором громадян України, які мешкають на окупованих територіях. Наявні державні рішення в площині інформаційної безпеки мають потенціал впливу лише на території, підконтрольній урядові України.

Практика свідчить, що діяльність, у тому числі із взаємодії, таких інституцій подекуди не відповідає новим умовам і потребам розвитку суспільства, його очікуванням, інколи гальмує проведення соціально-економічних і політичних перетворень, як наслідок, не забезпечує безпеку «збоку соціуму», не сприяє поліпшенню іміджу України на міжнародній арені, реалізації політики інтеграції, а також погіршує якість послуг, які надаються населенню.

Серед причин цього варто виокремити прагнення органів влади до її абсолютизації, незавершеність формування механізму розподілу сфер діяльності (а точніше, компетенції) державних і самоврядних інституцій, нетраспарентність (непрозорість) управлінських відносин, низьку активність громадськості й представників бізнесу в забезпеченні соціальної, економічної й інформаційної безпеки тощо.

Зважаючи на це, можемо стверджувати, що механізми міжсекторної взаємодії щодо забезпечення інформаційної безпеки відзначаються вже не суб'єкт-об'єктними, а суб'єкт-суб'єктними відносинами. Їх учасниками є публічно-владні інституції (державні, самоврядні та громадські), взаємодія яких має бути спрямована на задоволення інтересів кінцевих користувачів – жителів окремих регіонів, які, з іншого боку, становлять усе населення України й уможливають її інформаційну безпеку.

Не визначено цілі, завдання, механізми й архітектуру системи управління, в інтересах якої вони повинні працювати. Так, завантаженість та ефективно використання таких інформаційних систем зводиться до мінімуму за причини того, що функціонують вони значною мірою в авто-

номному режимі. У питаннях міжвідомчої взаємодії, як правило, відсутні взаємопов'язані інформаційні завдання й технології підтримки прийняття рішень, що не дають змоги об'єднати такі інформаційні системи в єдину мережу.

Такі ж проблеми мають місце й на регіональному рівні, як наслідок, управлінські рішення приймаються в обхід створених інформаційних систем, що стоять адміністративно й організаційно-технологічно особі збоку, на основі наявної не завжди повної інформації, а взаємодія втрачає повноту й оперативність.

Як показує українська практика створення «е-уряду», систематичність у забезпеченні інформаційної безпеки, сьогодні спостерігається значне викривлення в бік надання інформаційних послуг (довідкова інформація, стрічки новин тощо), менше уваги приділяється механізмам активного спілкування з громадянами, віддаленість від них органів спеціальної компетенції [8]. Створені в «Internet» офіційні сайти органів державної влади часто мають недостатнє інформаційне наповнення, не завжди підтримують надання державних послуг. Усе це свідчить про те, що існує реальна потреба в науково-теоретичному обґрунтуванні можливостей і напрямів використання ІКТ у системі державного управління [9].

Отже, міжсекторна взаємодія в означеній сфері має відбуватися з дотриманням таких вимог:

1) цілі спільної діяльності повинні бути зрозумілими, прозорими й чітко визначеними як для представників державної, регіональної та місцевої влади, так і для громадськості;

2) визначення рівнів і меж спільного вирішення проблем інфобезпеки;

3) залучення й участь громадськості має бути гнучким і відбуватися з урахуванням інтересів громадян і суспільно-політичних процесів, що повинно включати освіту населення з питань діяльності влади й законів, на яких ця діяльність базується;

4) процес формування та реалізації державної політики повинен відбуватися з дотриманням принципу ієрархічності, системності й публічності (тобто бути

чітко зрозумілим і відкритим для громадськості).

Аналіз наявних даних свідчить, що кожний з органів і відомств, які належать до системи державного управління (Центр – регіон), іде своїм шляхом під час збирання, обробки, зберігання та використання інформації. Отже, інформація не може бути повною й об'єктивною, якщо ускладнює прийняття ефективних державно-управлінських рішень і їх аналіз, а отже, не гарантує необхідний рівень інформаційної безпеки держави, регіонів і суспільства.

Чинна практика збирання інформації, особливо статистичних даних (саме на цьому рівні значною мірою знаходиться використання інформаційних технологій), не відповідає завданням державного управління на сучасному етапі суспільного розвитку [1; 3].

Багатоаспектність державно-управлінських проблем у сфері забезпечення прозорості, відкритості, повноти й достовірності інформації, що чекають свого вирішення, вимагає координації діяльності, посилення взаємодії державних структур і різних неурядових, громадських організацій, деконцентрації державної влади. Це має дати можливість забезпечити оперативність та ефективність державно-управлінських рішень, стійкість розвитку регіонів, інформаційну безпеку держави, суспільства й особистості.

Варто зазначити, що наявні сьогодні західні схеми побудови діджиталізації державою за допомогою ІКТ, формування інформаційної політики та безпеки повністю не адаптовані до українських реалій [8, с. 360; 9, с. 99].

Удосконалення організаційно-функціонального забезпечення державної діджиталізації у сфері інформаційної безпеки України покликані сприяти уникненню дублювання функцій державного управління, посиленню контролю та відповідальності з боку держави й громадськості в цій сфері, адаптації механізму формування та реалізації державної безпеки й інформаційної політики до передових світових практик. Вони передбачають наближення влади до населення, публічність процесу прийняття управлінських рішень, що дає можливість зробити більш точним

його аналіз з метою коригування й оптимізації своєї роботи; викликає в громадськості відчуття причетності до творення та реалізації політики; населення починає сприймати її як партнера, помічника, а не як щось відокремлене й вороже, тим самим забезпечуючи інформаційну безпеку в державі.

Відзначимо, що вдосконалення потребує насамперед організаційно-функціональне забезпечення роботи Міністерства інформаційної політики України.

Оцінюючи результати перспектив забезпечення інформаційної безпеки України в умовах глобалізації, робимо висновок, що вона та розвиток її інформаційного суспільства відбуваються в межах формування публічної системи інформаційної безпеки. Для поступового переходу України на новий етап розвитку необхідно забезпечити умову, за якої її загальнодержавні інтереси будуть невід'ємним складником інтересів регіонального інформаційного співтовариства.

Реалізація їх можливостей – питання адекватної політики і своєчасних публічно-управлінських рішень. Для цього Міністерство інформаційної політики України, як інші ЦОВВ, що виконують специфічні функції державного управління в окремій сфері та галузі економіки, повинно мати розгалужену, ієрархізовану й найбільш наближену до об'єкта впливу організаційну будову.

Паралельно варто здійснити таке: місцеві державні адміністрації як органи виконавчої влади загальної компетенції повинні бути відсторонені від виконання невластивих їм функцій, що дасть змогу комплексно й ефективно підійти до їх реалізації, уникнути розпорошеності, неперсоніфікованості відповідальності тощо.

Зважаючи на вищевикладене, вважаємо, що вимагає вдосконалення положення про типову структуру системи органів виконавчої влади спеціальної компетенції у сфері інформаційної безпеки, нині представленій Міністерством інформаційної політики України, у якому варто визначити перелік обов'язкових підсистем:

1) організаційно-функціональних підсистем (основних і функціонально-допоміжних);

2) інформаційних підсистем (наприклад, електронний документообіг, електронний цифровий підпис, збирання, аналіз, пошук і захист інформації, електронна комерція, електронний архів, доступ до Інтернету тощо);

3) інформаційних ресурсів тощо [10].

Наявність такого оновленого положення допоможе виробити критерії об'єктивної оцінки рівня інформатизації й ефективності діяльності органів виконавчої влади спеціальної компетенції у сфері інформаційної безпеки як на регіональному рівні, так і на загальнодержавному.

Висновки і пропозиції. Зміст інформаційної безпеки, що правомірно розглядати в межах дихотомічності інформаційної сфери, елементами якої визнано сукупність інформації, засобів її виробництва, обробку та зберігання, інформаційний простір та інфраструктуру, суб'єктів, що здійснюють збирання, формування, розповсюдження й використання інформації, а також системи державного управління, державно-владних відносин, що виникають при цьому.

Аналіз дії правового й організаційного механізмів державної політики у сфері інформаційної безпеки в Україні встановив таке:

1) відсутня єдина інфраструктура зв'язку й інформації державних органів влади, побудована на єдиних стандартах і платформах, ускладнюючи тим самим процес своєчасного впровадження сучасних технологій;

2) чинні інформаційні системи органів державної влади розроблені й введені в експлуатацію в різний час, що й зумовило несумісність програмно-технічних рішень сьогодні;

3) вітчизняна правова база відзначається розпорошенням і дублюванням напрямів діяльності органів виконавчої влади загальної та спеціальної компетенції щодо забезпечення інформаційної безпеки тощо.

Список використаної літератури:

1. Белай С.В. Державні механізми протидії кризовим явищам соціально-економічного характеру: теорія, методологія, практика : монографія. Харків : Національна акад. НГУ, 2015. 349 с.

2. Інформаційне суспільство. Дефініції / В.М. Брижко, О.М. Гальченко, В.С. Цимбалюк, О.А. Орехов, А.М. Чорнобров. Київ, 2002. 220 с.
3. Вербицький О.В. Поняття соціальної напруженості та роль держави в управлінні нею й інформаційною безпекою. *Проблеми управління соціальним і гуманітарним розвитком* : матеріали наук-практ. конф. (01.12.2017 р.). Дніпро, 2017. С. 47–49.
4. Глобалізація і безпека розвитку : монографія / О.Г. Білорус, Д.Г. Лук'яненко та ін. ; кер. авт. колективу і наук. ред. О.Г. Білорус. Київ : КНЕУ, 2001. 733 с.
5. Домбровська С.М. Механізми інформаційної безпеки як складові державної безпеки України. *Державне управління науково-освітнього забезпечення підготовки конкурентоспроможних фахівців у сфері цивільного захисту* : матеріали Всеукраїнської наук-практ. конф. / за заг. ред. В.П. Садкового. Харків, 2015. С. 282–286.
6. Іщенко В.М. Міжнародний досвід упровадження електронного урядування. *Держава та регіони*. 2012. № 4. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/4_2012/5.pdf.
7. Михайлов А.О. Оптимізація причинно-наслідкового зв'язку функцій держави та механізмів державного управління в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Акад. муніц. управління. Київ, 2015. 20 с.
8. Опанасенко Я.О., Помаза-Пономаренко А.Л. Електронне врядування як складова державного управління соціально-економічним розвитком регіонів. *Діяльність органів публічної влади щодо забезпечення стабільності та безпеки суспільства* : матеріали Міжнарод. наук-практ. конф., м. Суми, 22 березня 2016 р. Суми : Сумський державний університет, 2016. С. 360–363.
9. Опанасенко Я.О., Помаза-Пономаренко А.Л. Організаційно-правові засади електронного врядування в системі державного управління соціально-економічним розвитком регіонів. *Сучасні суспільні комунікації: проблеми, пріоритети та першочергові завдання в євроінтеграційних процесах* : матеріали Міжнарод. конф. (м. Хелм, Польща, 27 листопада 2015 р.). Хелм : Вид-во ВШМВСК, 2016. С. 98–103.
10. Опанасенко Я.О., Помаза-Пономаренко А.Л., Лукиша Р.Т. Роль і місце організаційної, соціальної й інформаційної складових у реалізації державної регіональної політики в умовах невизначеності

- регіонів. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія «Державне управління»*. 2016. № 1 (4). С. 203–209.
11. Офіційний веб-сайт Міністерства інформаційної політики України. URL: <http://mip.gov.ua/ru/>.
12. Почепцов Г., Чукут С. Інформаційна політика : навчальний посібник. Київ : Вид-во УАДУ, 2002. 88 с.
13. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10>.
-

Volotko E. Assessment of the efficiency and security of the state information policy of Ukraine

The article explores the concepts and main directions of information policy. The general structure of the state system of providing information policy and security is defined, which includes four main power subsystems, forming branches of power, and different functions in the field of information security: heads of state, legislative power, executive power, judicial power.

The basic principles of development of the information society in Ukraine are defined: priority of scientific, technical and innovative development of the state; formation of necessary favorable economic conditions; increasing motivation in the use of information and communication technologies. Priority measures for the implementation of the state policy of providing information security of Ukraine at the present stage are recognized: the development and implementation of effective organizational and legal mechanisms governing relations in the information sphere, as well as the preparation of the concept of public-private provision of information security of Ukraine; development of the training system used in the field of state information security and information infrastructure; creation of a system of cultural and educational security of the information sphere, etc.

The tasks and instruments of influence of the Ministry of Information Policy, which is the main body in the system of central executive bodies in the sphere of ensuring information sovereignty of Ukraine, are investigated.

Assessing the results of prospects for ensuring information security of Ukraine in the conditions of globalization, it is concluded that it and the development of its information society occur within the framework of the formation of a public information security system. For Ukraine's gradual transition to a new stage of development, it is necessary to provide a condition under which its national interests will be an integral part of the interests of the regional information community.

It is proposed to carry out the following directions: local state administrations, as executive bodies of general competence, should be discharged from performing their functions that are not inherent to them, which will allow them to comprehensively and effectively approach their implementation, avoid dispersion, impersonal responsibility, etc.

Key words: *information, government policy, information policy, information society.*